De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* N°. 124).

Dit blad wordt geregeld des *Vrijdags* aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseeren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertentiën aan den Uitgever J. A. WORMSER; Bureau N. Z. Voorburgwal 44, te Amsterdam. Inzendingen die later dan *Donderdag* 's namiddags te 12 uren worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen

Zondag 16 Mei 1897. N°. 1012.

Abonnementsprijs: *franco* aan huis, per drie maanden *f* 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureel 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureel te Amsterdam. Advertentiën: van 1 tot 6 regels 90 Cent; voor elken regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereenigingen 10 Ct. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

DERDE REEKS.

VIII.

> Onder dewelke ook wij allen eertijds verkeerd hebben in de begeerlijkheden onzes vleesches, doende den wil des vleesches en der gedachten, en wij waren van nature kinderen des toorns, gelijk ook de anderen. Efeze 2 : 3.

De Gereformeerde kerken belijden, conform de Heilige Schrift, dat door hetgeen voorviel in het nu verloren Paradijs »onze natuur alzoo is verdorven geworden, dat wij allen in zonde ontvangen en geboren worden", en zulks wel in dien zin, »dat wij ganschelijk onbekwaam zijn tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad". Een staat waarin geen keer kan komen, »tenzij we door den Geest Gods wedergeboren worden".

Van deze belijdenis nu kan niet gezegd, dat ze accordeert met onze persoonlijke ervaring, noch ook met veel dat we elders in de Schrift lezen. *Niet* met onze persoonlijke ervaring, want ook bij van alle geloof vervreemde menschen, bij wie we met geen wedergeboorte rekenen mogen, ontmoeten we velerlei levensuiting, die lieflijk aandoet, en wel verre van tot het kwaad te neigen, er veeleer tegen ingaat. En evenzoo *niet* met wat we elders in de Heilige Schrift vinden. Abimelech schijnt zelfs Abraham, den vriend Gods, te beschamen. — De tegenstrijdigheid, die hierin ligt, wordt nu volkomen opgelost door de belijdenis der gemeene gratie. Het »geneigd tot alle kwaad en onbekwaam tot eenig goed" spreekt dan uit, hoe elk mensch zich, buiten wedergeboorte, openbaren zou, als de gemeene gratie zijn booze aandrift *niet* in toom hield; en de ervaring toont ons dan, hoe de mogendheid des Heeren »de booze natuur" achter de tralies der gemeene gratie grootendeels onschadelijk maakt. Het »onbekwaam tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad" is dan niet de uitdrukking van hetgeen we in »den wedergeborene" vinden, noch ook van hetgeen we in het gemeene leven bij alle *niet* wedergeborenen opmerken; maar de erkentenis van wat in de aandrift onzer bedorven natuur ligt, en van hetgeen er onmiddellijk uit zou voortkomen, zoodra God ophield door de gemeene gratie die booze aandrift te temperen.

En zeg nu niet: »Waartoe dan die belijdenis van onze verdorven natuur? Zoo toch komt ook gij voor den feitelijken toestand uit bij de bewering van hen, die deze verdorvenheid onzer natuur loochenen, en deze uw belijdenis is dan niets dan een goedgeefsche onderstelling, die buiten de werkelijkheid valt", want dieper nadenken leert het ons wel anders. Vooreerst toch vertoonen er zich gedurig enkelen, die blijken niet alleen tot alle kwaad geneigd te zijn, maar het ook doen. Judas staat niet alleen in de historie. Davids handeling met Uria blijft, om niet uit te spreken, schrikkelijk. De koelbloedigheid waarmeê telkens, om een kleinen buit te kunnen rooven, twee, drie personen tegelijk vermoord worden, is ontzettend. De Armenische moordtooneelen hebben heel Europa doen huiveren. Honderdduizend mannen, vrouwen en kinderen laf en meedoogenloos neergesabeld. Om nu van het kannibalisme in wilde streken en van Dingaans wreedheden met zijn eigen troepen niet te spreken. In dat alles, en in zooveel meer, komt het »geneigd zijn tot alle kwaad" op doodelijk duidelijke wijze uit. En wat is nu het gevolg, als ge *niet* de algemeene verdorvenheid onzer natuur belijdt? Dit, dat ge alle deze booze dingen dan toeschrijft aan een exceptioneele boosaardigheid in deze bepaalde menschen, en uzelven, als veel beter zijnde, boven hen verheft. Erkent ge daarentegen de »verdorvenheid onzer natuur," in het gemeen, dan toonen die vreeselijkheden u alleen, wat er uit onze natuur voortkomt, zoodra God ons loslaat, ons aan onze eigen natuuraandrift overgeeft, en ons *niet* met de gemeene gratie in toom houdt. Ge verheft u dan niet, maar voelt bij die schrikkelijkheden, wat ook uit uw hart terstond zou voortkomen, als God u niet tegenhield, en dit juist drijft u uit, om te nauwer de genade uws Gods te zoeken. Ge ziet dan in, hoe de zaadkorrelen voor alle kwaad in ieders hart liggen, en hoe het verschil tusschen mensch en mensch slechts daaruit voortkomt, dat dit booze zaad in het hart des éénen schuil blijft, en bij den ander ontkiemt. Dit geeft u een solidair gevoel van schuld, en leert u danken voor de bewarende genade uws Gods. Te Londen werd in de Vluchtelingen-kerk ook wel eens een onecht kind ten Doop gepresenteerd; en nu wilde de kerk niet, dat de eerbare vrouw, daarbij tegenwoordig, in zichzelve overleggen zou, hoe braaf zij en hoe slecht dat meisje was, maar wekte haar op om in het gebed voor God te belijden dat dit uitgebroken kwaad uit den gemeenschappelijken wortel der zonde, en haar eigen bewaring alleen uit de genade Gods was.

Het tweede interest steekt in iets anders. Ook de wedergeborene is nog volstrekt niet van de nawerking van zijn natuuraandrift af. Ook hij kan nog zeer diep vallen, en ook al komt het bij hem niet tot zoo geheel verval, toch stuit hij in zijn eigen zielsleven nog dagelijks op allerlei kwaad, dat uit de vuile bron opwelt. Loochent ge nu de verdorvenheid onzer natuur, dan leidt dit gedurig tot geestelijke wanhoop, twijfel aan zijn staat en loslating van de geloofsverzekerdheid. Belijdt ge daarentegen die verdorvenheid, dan is er voor dit bange raadsel een oplossing, en drijft de begane zonde Gods kind terstond met gebroken hart en verslagen geest weer naar de genade zijns Gods uit.

Ten derde doet de belijdenis der gemeene gratie erkennen, dat God in deze gemeene genade ons menschelijk levenslot, menschelijke opvoeding, menschelijke tucht, en zooveel meer, als middel bezigt, om het opwellend kwaad tegen te houden, en dringt deswege om niet lijdelijk neer te zitten, maar op bestrijding en tegengaan van het kwaad bedacht te zijn, niet uit eigen hoofde, maar in den dienst Gods.

En ten vierde eindelijk geeft het dit aanmerkelijk verschil, dat wie zijn eigen burgerlijke deugd en de velerlei menschelijke lieflijkheid in andere nog niet wedergeboren personen beschouwt als de natuurlijke vrucht van de niet zoo geheel verdorven natuur des menschen, noodzakelijk weêr zijn steunpunt *in den mensch* gaat zoeken; terwijl omgekeerd, wie de algeheele verdorvenheid onzer natuur erkent, maar belijdt dat God ze door de gemeene gratie tempert, ook in het burgerlijk goed en in den nog draaglijken staat van onze menschelijke samenleving, niets anders verheerlijkt dan de goeddadigheid Gods.

We zeggen daarom niet, dat het beroep onzer vaderen op de Heilige Schrift, om deze verdorvenheid onzer natuur te bewijzen, altoos even onberispelijk was. Met name hebben we reeds vroeger opgemerkt, dat hetgeen we in Gen. 6 : 5 lezen, niet een *algemeene* uitspraak is over onzen menschelijken toestand door alle eeuwen, maar een *bijzondere* uitspraak over de vreeslijke uitbarsting van het kwaad vlak vóór den Zondvloed. Er staat toch: »De Heere zag, dat de boosheid des menschen *menigvuldig* was op de aarde," d. w. z. dat het kwaad toentertijd ten top was gestegen, en dit nu drukt Mozes vlak daarop in dezer voege uit: »dat *al* het gedichtsel der gedachten zijns harten te *allen* dage *alleenlijk* boos was." Deze woorden omschrijven alzoo de schrikkelijke verwildering, die destijds was uitgebroken, doordien de gemeene gratie zich tot op het uiterste terugtrok. Maar afgescheiden hiervan is de teekening die de heilige apostel Paulus ons in de eerste drie hoofdstukken van zijn brief aan de kerk van Rome geeft van dien aard, dat we de belijdenis van onze menschelijke natuur als in zich zelve geheel verdorven, stelligen eisch der Heilige Schriftuur noemen.

Intusschen is op dit punt een nevenbeschouwing ingedrongen, die ten deele zeker haar recht heeft, maar die, haar wettige grens overschrijdend, in hooge mate gevaarlijk wordt. Vaak toch is geleeraard, dat »onbekwaam tot eenig goed" niet zeggen wilde, dat de gevallen mensch uit zich zelven niet meer tot het betrachten van *burgerlijk goed* in staat was, maar dat deze zijn geestelijke onbekwaamheid alleen zag en doelde op onze onmachtigheid om eenig *zaligmakend* goed te volbrengen. Het heette dan, dat goede werken alleen dezulke zijn, die uit oprecht geloof, Gods wil conform, zich naar Gods eere uitstrekken. Tot al zoodanig goed was de mensch, zoo erkende men dan, na zijn val volstrekt onbekwaam, eer neigde hij, buiten wedergeboorte, tegen het geloof in, doch altoos op Gods wet af, en had bij zijn beste intenties nevenbedoelingen, die niet Gods eer, maar eigen voordeel of genot bedoelden. Op die manier scheen men dus de krasse uitspraak der Heilige Schrift over de verdorvenheid onzer natuur te redden, en het nochtans zeer verklaarbaar te maken, hoe er in het gewone menschelijke leven nog zooveel dat »lieflijk en wel luidde", te waardeeren viel. Er sproot dan uit onze gevallen natuur nog wel allerlei burgerlijk en gewoon natuurlijk goed op, alleen maar dit soort goed, van hoe hooge beteekenis ook voor het leven op deze aarde, schoot geheel te kort als men met de eeuwigheid en de hooge bestemming van den mensch rekende. Tot dat geestelijk goed, dat met het oog daarop meerekende en in aanmerking kwam, was de gevallen natuur volstrekt onbekwaam, en voor dit soort goed moest zaligmakende genade te hulp komen. Want wel erkende men, dat het burgerlijk goed niet tot stand kwam buiten God om. Maar de hulpe Gods daartoe verleend, was niets anders dan die Goddelijke bijstand, die voor alle schepsel onmisbaar is. Gelijk ge niet ademen kunt, of God moet het leven in u bestendigen, zoo ook kondt ge geen burgerlijk goed uitrichten, of de Goddelijke kracht moest uw natuurlijk leven dragen en bestendigen.

Deze, in den grond Roomsche beschouwing, leidt nu principieel tot de stelling, dat de mensch ook *vóór* zijn val, het zaligmakend goed (alsdan genaamd: de oorspronkelijke gerechtigheid en heiligheid) alleen bezat als een genadegift, die toegevoegd was aan hetgeen van scheppingswege in zijn natuur lag. Er werd alzoo in den eerstgeschapen mensch een tweeheid gesteld. Hij had vooreerst de hem als mensch verleende *menschelijke natuur*, met alle krachten en vermogens die van die menschelijke natuur in beginsel onafscheidelijk waren; en ten andere de hem bovendien, en bij zijn natuur *bijkomende* genade, en dat was de oorspronkelijke gerechtigheid en heiligheid, het ware geestelijk en zaligmakend goed. In elk dier twee school dus een goed. In de menschelijke natuur op zich zelve zekere bekwaamheid voor het burgerlijk-aardsche goed, en in de aan den mensch verleende genadegifte de bekwaamheid voor het geestelijk-zaligmakend goed. Twee sferen, de eene aardsch, de andere hemelsch, en voor de aardsche sfeer de menschelijke natuur als zoodanig, terwijl voor de hemelsche sfeer alleen de genadegifte der oorspronkelijke gerechtigheid beteekenis had. Toen nu in den val de oorspronkelijke gerechtigheid te loor ging, ontglipte daardoor aan den mensch de geestelijke bekwaamheid voor het zaligmakend goed, en die kon alleen door bovennatuurlijke genade in hem hersteld worden. Wat hij daarentegen behield, was hetgeen zijn menschelijke natuur op zich zelve in zich droeg en vermocht. Want wel gaf men toe, dat ook deze krachten der menschelijke natuur niet zonder kleerscheuren uit de worsteling was gekomen, maar die verzwakking was dan toch heel iets anders dan de algemeene verdorvenheid, en zoo kon uit die verzwakte natuur nog zeer wel het burgerlijk goed verklaard worden, en bood deze wel verzwakte, maar dan toch nog op haar beenen staande menschelijke natuur een aanknoopingspunt voor de bovennatuurlijke genade. Niet alsof daar de bovennatuurlijke genade uit kon voortkomen. Zonder »helpende genade" vermocht de zondaar niets. Maar het aanknoopingspunt was er dan toch. Of nu latere Roomsche theologen dat nog fijner uitgeplozen, en door nog nauwere onderscheidingen meer aannemelijk gemaakt hebben maakt geen verschil, de officieele Roomsche kerkleer loopt langs deze lijnen.

De beoordeeling nu van dit standpunt hangt aan de verhouding die we stellen tusschen het *wezen* en de *natuur* eenerzijds, en anderzijds tusschen de *natuur* en het *bovennatuurlijke*. Verstaat men onder *natuur* des menschen hetzelfde als het *wezen* van den mensch, dan stemmen ook wij toe, dat de zonde het wezen van den mensch onaangetast heeft gelaten, en dat er alzoo van een algeheele verdorvenheid zijner natuur (nu in den zin van *wezen* genomen) geen sprake zou kunnen zijn. Van Lutherische zijde is men hier te ver gegaan, en tegenover de Lutherschen hebben wij, Gereformeerden, steeds de stelling verdedigd, dat de zondaar niet als een »stok en blok" is, maar mensch bleef, zijn menschelijk wezen behield, en in zijn menschelijk wezen gered werd, en nog wordt. Ook tegenover de Dooperschen is dit onzerzijds steeds verdedigd in onze stelling, dat de wedergeboorte herschepping en geen nieuwe scheppiag is. De zondaar is niet een vermolmde boom, in welks wortel een nieuwe boom wordt ingeschapen. Het is dezelfde boom die eerst wild werd en verkankerde, en wiens wezen nu van die wildheid bevrijd en door inenting tot het uitschieten van nieuwe takken en het dragen van goede vrucht bekwaamd wordt.

Dit stellen we niet alleen wat het wezen van den mensch in het gemeen, maar ook wat het wezen van elken mensch in het bijzonder aangaat. Zal eens elk kind van God een witten keursteen ontvangen, en op dien keursteen een nieuwen naam, dien niemand kent dan God en hij zelf, omdat die naam het innigste en bijzonderste van zijn persoonlijk wezen zal uitdrukken, zoo staat tevens vast, dat die nieuwe naam slechts dat eigenaardige en bijzondere zal uitdrukken, hetwelk krachtens zijn schepping in zijn bijzonder wezen gelegd was. Johannes is als kind van God een heel ander wezen dan Petrus, Petrus een heel ander wezen dan Thomas, en deze eigen vorm van het kindschap in deze drie apostelen staat in onlosmakelijk verband met het oorspronkelijk stempel dat God, in het laten geboren worden van deze drie mannen, op hun wezen had ingedrukt. In zooverre dus geen verschil. Het wezen van den mensch in het gemeen, en van elk mensch in het bijzonder blijft onaangetast. De diepst gevallen zondaar blijft een mensch, en is alleen als mensch redbaar. Ware zijn wezen zelf teloor gegaan, zoo zou er geen verlossing, er zou alleen verdwijning van den éénen mensch zijn, om een anderen mensch in zijn plaats te stellen door nieuwe schepping. De uitdrukking, dat we »een nieuw schepsel zijn, geschapen in Christus Jezus tot goede werken, die God voorbereid heeft, opdat wij daarin wandelen zouden", is dan van Gereformeerde zijde ook nooit anders verstaan, dan van herschepping. Hetzelfde wezen eerst gebonden in dood en zonde, en nu vrij gemaakt ten leven en tot de gerechtigheid.

Maar juist deswege kunnen we niet toegeven, dat »*wezen*" en »*natuur*" hier mogen genomen worden als woorden van eenerlei beteekenis. Reeds vroeger wezen we er op, dat de Heilige Schrift ook aan God een *natuur* toekent, en verklaart dat Gods kind »der Goddelijke natuur deelachtig wordt" (2 Petr. 1 : 4). Dit nu *kan* niet verstaan worden, alsof wij deel zouden erlangen aan het *wezen Gods*. Als Paulus zegt: »Wij zijn van nature Joden" (Gal. 2 : 15), drukt hij hiermede blijkbaar niet zijn *wezen* uit, maar een bijzonder iets, waarin dit wezen zich uit. *Natuur* staat hier tegenover *geest*. En als in den eersten Corintherbrief een *natuurlijk* lichaam onderscheiden wordt van een *geestelijk* lichaam, is hiermede niet bedoeld, dat het *natuurlijk lichaam* alleen *wezenlijk*, het *geestelijke* lichaam onwezenlijk zou zijn, want juist naar het wezen erlangen we in de opstanding *hetzelfde* lichaam terug, maar beteekent *natuurlijk* lichaam hier het wezen des lichaams in een bepaalde gesteldheid. Onzerzijds onderscheiden we deswege tusschen *wezen* en *natuur*, en voorts in nog engeren zin tusschen de natuur als zoodanig, en de natuur in haar bedorven staat. Als b. v. beleden wordt, dat we van nature »geneigd zijn tot alle kwaad", wordt hiermede bedoeld: »krachtens onze verdorven natuur", en als er sprake is van »natuurlijke liefde", verstaan we daaronder, de liefde die haar vonk ontsteekt aan de menschelijke natuur als zoodanig.

Tusschen *wezen* en *natuur* nu onderscheiden we in dier voege, dat het *wezen*

De Martelaren van Schotland.

CCXXXVIII.

GEORGE WISHART.

In 1542 was koning Jacobus V gestorven, kort nadat hij eene groote nederlaag tegen de Engelschen had geleden. Zeven dagen voor zijnen dood was hem nog eene dochter, de bekende Maria Stuart, geboren. Deze moest dus haren vader opvolgen, doch onder een regentschap. Door den invloed van Engeland werd dit echter niet opgedragen aan hare Roomsche moeder Maria van Guise, maar aan den graaf van Arran, James Hamilton, terwijl de veel vermogende kardinaal Beaton gevangen gehouden en het lezen van Schotsche bijbels toegestaan werd. Maar de Schotten droegen niet lang het Engelsche juk. De graaf van Arran verliet de Engelsche zijde en voegde zich bij de Roomsche partij; Beaton werd bevrijd; de oorlog met Engeland begon weêr en de kettervervolgingen namen weer een aanvang.

Een der eerste martelaren van dezen tijd was George Wishart, wiene naam in het Grieksch overgezet is in Spocardius (Sophos kardia = wijs hart). Hij is de eerste geweest, die niet alleen te Wittenberg gestudeerd, maar ook de Gereformeerde kerken van Zwitserland bezocht heeft. Hij vertaalde voor zijne landgenooten de eerste Zwitsersche geloofsbelijdenis en was in de leer der Sacramenten gerefortaeerd.

Wishart was in 1544 uit Engeland naar zijn vaderland teruggekeerd. Hij arbeidde als welsprekend prediker vooral in het westen en in Dundee. Aan zijne zijde trad John Knox op.

Door list viel hij in de handen van Beaton, den kardinaal. Drie weken te voren was door eene vergadering van priesters en andere geestelijken, onder leiding van Beaton, besloten, dat alles moest aangewend worden om Wishart te vangen. Deze was toen in de woning van John Cockburn van Ormiston, daar hij de onderwijzer van diens kinderen was.

Daarheen togen eenige ruiters, om Wishart gevangen te nemen. Maar Cockburn, die hem wilde redden, trad de vervolgers te gemoet en hield hen een tijd lang op, totdat de nacht zou aanbreken en George kunnen vluchten. Toen de kardinaal door zijne spionnen van Cockburn's plan hoorde, ging hij zelf naar Ormiston en liet al de wegen afzetten. Toch kon hij Wishart niet in handen krijgen. Daarom riep hij de hulp in van den graaf van Bothwell, die daar in de buurt woonde. Deze, die zeer gezien was, kreeg gedaan, dat men hem den martelaar overleverde, onder eede, dat hem geen kwaad zou geschieden. Toen de priesters hunnen vijand zagen waren zij blijde. Eenige weken werd hij gevangen gehouden te St. Andrew, waarna zij over hem vergaderden en als ketter veroordeelden, zonder hem zelfs te hooren.

De kardinaal schreef daarop aan den regent en verzocht hem om een rechter, die George Wishart zou kunnen veroordeelen.

Niemand dorst het voor den »ketter" op te nemen, behalve David Hamilton, een bloedverwant van den onderkoning, die dezen met beden en vertoogen bestormde, dat hij toch geen onrecht zou plegen aan eenen man, die geen ander kwaad gedaan had, dan dat hij het Evangelie van Jezus Christus had gepredikt. »Denk, o vorst, aan de weldaden, die God u geschonken heeft; onze vorige koning heeft dit niet gedaan en wandelde in zondige wegen. Daarom is hij onverwacht van de aarde weggenomen. Zij, die hem hebben ten gronde gericht, willen dat ook u doen. Herinner u ook koning Saul, die eens zou gelukkig was. Hij verliet zijnen God en God verliet hem".

De regent was door deze woorden diep getroffen en schreef den kardinaal, dat hij met het proces geen haast zou maken.

Dit antwoord beviel den kardinaal in geenen deele. Hij wilde niet wachten, daar hij wist, hoe geliefd Wishart bij het volk was. Hij beval dus den martelaar uit de gevangenis te halen en liet in diens tegenwoordigheid John Winryme, onderprior van St. Andrew, die de waarheid in zijn hart toegedaan was, eene rede houden. Als tekst koos Winryme Matth. 15, de gelijkenis van den zaadzaaier, waaruit hij bewees, dat de ketterij tegen de Heilige Schrift inging. Men moest haar dus toetsen aan de Heilige Schriften van Apostelen en Profeten.

Onze Wishart had deze rede met genoegen gehoord; hij was het geheel met haar eens. Zij bevatte trouwens ook eene veroordeeling der Roomsche kerk. Daarom verzocht hij des anderen daags aan de Franciscaner-monniken, die hem zijn doodvonnis kwamen aanzeggen, of hij Winryme nog zou mogen spreken. Deze kwam met toestemming der bisschoppen en sprak lang met Wishart. Bij het scheiden vroeg hij, of hij het Avondmaal zou willen houden. »Zeer gaarne", was het antwoord des martelaars, »mits ik het mag houden onder de beide gedaanten van brood en wijn." Dezen wensch bepleitte Winryme toen bij de bisschoppen en den kardinaal. Doch te vergeefs. Het antwoord der geestelijken was, dat een ketter geen voorrechten behoefde te hebben.

Omstreeks 9 uur kwam de concierge hem uitnoodigen, met hem, zijne huisgenooten en dienstbaren te ontbijten. Hij nam dit gaarne aan. Hij naderde de tafel, nam toen het brood en begon te spreken van het lijden en sterven van Christus. Daarna deelde hij het brood uit en ook den wijn en hield zoo Avondmaal met de aanwezigen. Vervolgens verwijderde hij zich en bracht zijnen tijd door in gebed.

Kort daarna verschenen twee beulen, door den kardinaal gezonden, in de kamer; de een bekleedde Wishart met een lang kleed en de ander omhing zijn lichaam met zakjes kruid. Toen ging het naar het schavot, waar de brandstapel voor hem was opgericht.

De kardinaal en zijn gevolg waren getuigen van zijnen marteldood. Zij zagen hem aan den paal binden, den brandstapel aansteken en de kruitzakjes ontbranden. Ook vernamen zij zijn laatste woord, als antwoord op de vermaningen van den concierge, die hem genaderd was, om te volharden. »Ik bid u, broeders en zusters", zoo sprak hij, »dat gij uwe geestelijken vermaant om toch het Woord Gods te bestudeeren, opdat zij zich leeren schamen voor het kwade en verlangen naar het goede. En indien zij zich niet bekeeren van hunne slechte wegen, zullen zij spoedig vallen onder de slagen van den toorn Gods en niet ontkomen." Nauwelijks had hij dit gezegd, of een der beulen trok het koord dicht om zijnen hals, zoodat hij stierf.

Zijne daareven aangehaalde laatste woorden werden binnen korten tijd aan den kardinaal vervuld. Deze werd namelijk eenigen tijd daarna vermoord door den graaf van Rothes, dien hij beleedigd had.

DE GAAY FORTMAN.